

Уманець О. В.,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри культурології
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

МИСТЕЦЬКІ ПРОЦЕСИ В КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРОТВОРЧОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

Державотворчі процеси, нерозривно пов'язані з перманентним процесом націотворення, необхідною складовою мають формування культуротворчих траєкторій. Із створенням нової української держави перед Центральною Радою гостро постала проблема культурного будівництва, зокрема забезпечення на державному рівні підтримки процесу формування нової соціокультурної атмосфери, відзначеної максимальною інтенсифікацією виявлення національного начала на рівні художньої рефлексії.

Складність цього процесу була детермінована світоглядною різноспрямованістю прошарків українського соціуму та історично, соціально, політично зумовленим вилученням української інтелігенції із національних культурних процесів, довготривалою денационалізацією української

еліти. Її консолідація зі спільнотою, активна участь у державному будівництві були інтенсифіковані з проголошенням І Універсалу та створенням Генерального секретаріату, в роботі якого взяли участь українські митці та освітяни.

Намагання створити засади культурної політики, за умов якої держава надавала підтримку розвитку на національному ґрунті освіти та художньої культури, відбилося у заснуванні багатопрофільного Генерального секретаріату освітніх справ із департаментом мистецтв. До цього моменту національне мистецтво привертало увагу Російської держави фактично тільки з точки зору обмеження сфери його функціонування та нівелювання власне національних засад. Про це свідчать заборони книгодрукування українською мовою Петром I (1720 р.), наказ імператриці Анни щодо вилучення стародруків українською (1731 р.), Валуєвський циркуляр (1863 р.), Ємський указ Олександра II (1876 р.), заборона українських вистав Олександром III (1888 р.) та заборона друкування дитячих книжок українською (1895 р.), що були суттєвими чинниками гальмування природного розвитку українського мистецтва.

Попри такі заборони власне національні державотворчі процеси містять прецеденти підтримки мистецького життя, що свідчить про національну традицію визнання його значимості в духовному житті спільноти. У 1625 р. Б. Хмельницьким було видано універсал про утворення музикантського цеху, підзвітного козацькій верхівці. Гетьманським універсалом 1704 р. регулювалася підзвітність музичного цеху Києва київській ратуші. Однак у XIX ст. у цілому доля українського мистецтва була пов'язана з меценатською діяльністю.

Надзвичайність духовної культури, зокрема вирішення питань функціонування науки, освіти та мистецтва, в державотворчих процесах УНР відбиває створення системи органів державного регулювання мистецьким життям, утвердження членами відділів Генерального Секретаріату освітніх справ видатних українських митців і культурних діячів. Так, до відділу художньої промисловості, кустарного діла та виставок увійшли відомі живописці В. Кричевський (репрезентант українського варіанту імпресіонізму), Ф. Кричевський, О. Мурашко, планувалася участь М. Бойчука. У відділі музики, народних пісень і музичної освіти провідну роль відігравав О. Кошиць – відомий композитор, фольклорист, організатор музичного життя.

Невідкладними та пріоритетними для розвою українського мистецтва на державному рівні було визнано активізацію театрального життя, яке набувало державно організованих форм в усіх аспектах – засновано товариство «Національний театр» на чолі з М. Садовським (квітень 1917 р.), Національний зразковий театр (літо 1917 р.). Розпорядженням Центральної Ради було створено газету «Театральні вісті», організаційний комітет зі створення першого постійного українського національного театру, було затверджено репертуар і склад трупі Національного театру. Формування мережі театральних закладів за підтримки держави сприяло інтенсифікації розвитку української драматургії.

Новаційними кроками, які продемонстрували визнання державою значущості та необхідності естетичного виховання, стали створення дитячих театрів, підтримка (фінансова й організаційна) аматорських театрів, а також заходи щодо створення фахово підготовленої генерації театральних діячів – заснування вищої театральної школи та режисерсько-інструкторських курсів організаторів народних та самодіяльних театрів у Києві, театральної школи в Одесі.

Увагу до питань мистецького життя в новій Україні та водночас визнання необхідності підтримки на державному рівні його вільного, не обмеженого цензурою, розвитку та функціонування відбивало створення секретарства культурних справ, департаменту сприяння розвитку мистецтв, а також заснування в листопаді 1917 р. Української академії, мистецтв, робота над створенням Національної галереї та мережі галерей, музеїв і виставок, формування та поповнення фондів яких державним коштом забезпечувала створена урядом комісія.

Із відкриттям Української академії мистецтв (грудень 1917 р.) українське образотворче мистецтво фактично вперше отримало можливість органічного розвитку як складова національного культурного простору. До складу УАМ увійшли М. Бойчук (який набував освіти у Відні, Кракові, Мюнхені, Парижі, створив творчий напрям, що ґрунтувався на відродженні візантійських сакральних традицій живопису та їх синтезуванні із національними), В. і Ф. Кричевські, М. Бурачек, М. Жук, А. Малевич, О. Мурашко, Г. Нарбут. Репрезентативність цих постатей, їх світова слава надавала особливої вагомості новоствореній інституції, діяльність якої, будучи на рівні художньої практики підкріпленою міцним синтезом національних традицій та світових тенденцій, слугувала засо-

бом збереження національного художнього досвіду та органічного «входження» українського мистецтва – як символу нової держави – у світовий культурний контекст.

У XIX ст. фахова освіта майстрів образотворчого мистецтва була зосереджена в Москві та Петербурзі, що забезпечувало можливість пильного контролю Російської імперії за дотриманням імперських ідеологічних настанов у процесі навчання та художньої практики та водночас спричиняло «інтелектуальну міграцію» національних кадрів. З огляду на це, можливість безкоштовного навчання всіх бажаючих в УМА відбивала спрямованість культурної політики УЦР на формування національного демократичного художнього простору, збереження та розвиток національних традицій образотворчого мистецтва.

Безпосередньою демонстрацією піднесення національного мистецтва, підтриманого на рівні державотворчих процесів, стала активізація розвитку музики – заснування Українського національного хору (на чолі з К. Стеценком), підтримка діяльності хору студентів Університету Св. Володимира (на чолі з О. Кошицем). Завдяки сприянню держави, зокрема діяльності секції для організації народних хорів при Міністерстві народної освіти, стрімко розгортався масштабний хоровий рух. Він охопив не тільки професійні виконавські сили, а й аматорські мистецькі об'єднання – національні хори було створено у Києві, Харкові, Катеринославі, Полтаві, Чернігові, Кам'янець-Подільському.

Увага до розвитку хорового мистецтва, що відбилося в залученні до створення таких національних хорів видатних музикантів України – В. Верховинця, М. Леонтовича, Б. Левитського, Г. Давидовського, К. Стеценка, О. Кошиця, була не випадковою. Давні традиції хорового співу, як і створюване ним відчуття соборності і виконавців, і аудиторії, забезпечували спадкоємний зв'язок нової української держави із культурним доробком української спільноти та водночас на рівні художньої рефлексії створювали підґрунтя процесу національної самоідентифікації та консолідації соціуму.

Показовим щодо співвідношення світського, державницького та сакрального начал у культурній політиці УНР було дбайливе збереження традицій сакрального мистецтва. Наочним підтвердженням цьому стала діяльність хору Андріївського собору на чолі з Б. Левитським, зокрема концерти з церковних творів К. Стеценка та М. Леонтовича, котрі викликали значний суспільний резонанс.

Проте необхідність активізації діяльності держави у сфері культурного будівництва була зафіксована в березні 1918 р. у зв'язку із приверненням уваги до потреби у створенні Міністерства культури і мистецтва.

Національна спрямованість державної політики у сфері художнього життя в подальшому сприяла не тільки створенню та діяльності виконавських колективів – капели бандуристів, Державного республіканського симфонічного оркестру ім. М. В. Лисенка, а й насиченню художнього життя творами українських митців, формуванню музичної освіти. Так, К. Стеценко вважав за необхідне урегулювати діяльність музичних шкіл і консерваторій як державних закладів, вжити заходів щодо демократизації музичної освіти тощо.

Важливим аспектом культурної політики УНР була спрямованість на формування нового культурного простору, насиченого національним началом, та репрезентацію українського художнього доробку за межами України, що сприяла й зокрема укріпленню зв'язків із українською діаспорою, що знайшло вираження у концертній діяльності капели під керівництвом О. Кошиця за кордоном, зокрема у США.

З метою забезпечення високого рівня музичного мистецтва, яке в контексті державної культурної політики поставало як значимий чинник формування національної свідомості, Генеральним Секретаріатом освіти було вжито заходів щодо систематизації навчання музиці освіти на початковому та середньому рівнях – запроваджено урки з музики в системі освіти, увожилися посади вчителів музики та організаторів художньої самодіяльності, засновано курси з музичної грамоти, хорового співу, диригентської підготовки тощо.

За складних політичних та економічних умов важливим завданням для нової держави стало збереження культурної спадщини. Після видання III Універсалу за ініціативи відділу з охорони пам'яток старовини і мистецтва всі пам'ятки старовини та мистецтва було оголошено народною власністю, комісарам губерній і повітів уряд приписав ужити всіх можливих засобів з їх збереження.

Увага УНР до питань буття мистецтва в системі духовної культури українського народу – безперечний доказ суспільно осягненої значущості художньої культури, що синтезує національний та світовий досвід, як однієї з духовних опор буття держави.

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
ВІДДІЛЕННЯ ТЕОРІЇ ТА ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

**ІСТОРІЯ ДЕРЖАВОТВОРЧИХ
ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ
ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ
(до 100-річчя утворення
Української Народної Республіки)**

**HISTORY OF STATE BUILDING
IN UKRAINE AND FOREIGN COUNTRIES
(to the Centenary of Creation
of the Ukrainian People's Republic)**

**Збірник наукових статей та тез повідомлень
міжнародної наукової конференції
м. Харків, 23 листопада 2017 р.
*Kharkiv, November, 23, 2017***

Харків
«Право»
2017

УДК 340.15(477)
ББК 67.2(4УКР)я431
I-90

Редакційна колегія:

А. П. Гетьман – доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України (голова); **В. Д. Гончаренко** – доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України; **В. М. Єрмолаєв** – доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України

*Матеріали друкуються в авторській редакції.
Наведені авторами думки і висновки
можуть не збігатися з точкою зору редакційної колегії.*

Історія державотворчих процесів в Україні та зарубіжних країнах I-90 (до 100-річчя утворення Української Народної Республіки) : зб. наук. ст. та тез повідом. міжнар. наук. конф. (м. Харків, 23 листоп. 2017 р.) / редкол.: А. П. Гетьман (голова), В. Д. Гончаренко, В. М. Єрмолаєв. – Харків : Право, 2017. – 554 с.

ISBN 978-966-937-304-5

Збірник наукових статей та тез повідомлень міжнародної наукової конференції «Історія державотворчих процесів в Україні та зарубіжних країнах (до 100-річчя утворення Української Народної Республіки)» містить дослідження наукових, науково-педагогічних працівників та студентів провідних вищих навчальних закладів України та зарубіжних країн, присвячених актуальним питанням історії державотворчих процесів у різні історичні періоди і особливо за часів Української революції 1917–1921 рр.

Для науковців, аспірантів, студентів, усіх тих, хто цікавиться історією держави і права.

УДК 340.15(477)
ББК 67.2(4УКР)я431

ISBN 978-966-937-304-5

© Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2017
© Видавництво «Право», 2017